

Bertell Ollman

New York Üniversitesi siyaset bilimi profesörlerindedir. Aynı üniversitede diyalektik yöntem ve sosyalist teori üzerine dersler vermektedir.

Yazarın başlıca eserleri Türkçede Yordam Kitap tarafından yayınlanmıştır:

Alienation: Marx's Conception of Man in Capitalist Society (New York, 1971) [*Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, çev. Ayşegül Kars, 2012].

Dialectical Investigations (Routledge, 1993) [*Diyalektik Soruşturmalar*, çev. Cenk Saraçoğlu, 2011].

Dance of the Dialectic (University of Illinois Press, Urbana ve Chicago, 2003) [*Diyalektiğin Dansı*, çev. Cenk Saraçoğlu, 2006, 3. basım: 2011].

Marxism: An Uncommon Introduction (Stirling Yayınları, Yeni Delhi, 1991) [*Marksizme Sıra Dışı Bir Giriş*, çev. Ayşegül Kars, 2009, 2. basım: 2011].

Dialectics for the New Century (Tony Smith ile, 2008, New York) [*Yeni Yüzyılda Diyalektik*, çev. Şükrü Alpagut, 2013].

Remember What Happened to The Horses ... And Grab The Stick [*Atları Hatırlayın... Ve Sopyayı Kapın!*, çev. Deniz Gedizlioğlu, 2013].

Ollman, aynı zamanda Türkçe versiyonu Yordam Kitap tarafından Mayıs 2013'te basılan "Sınıf Mücadelesi" isimli bir masaüstü oyunun da yaratıcısıdır. Yıllardır üniversitelerde akademik özgürlük mücadelesi veren Ollman, Amerikan Siyaset Bilimi Vakfı tarafından pek çok ödüle layık görülmüştür.

Eserin orijinal adı:

Dance of the Dialectic:

Steps in Marx's Method

(2003, University of Illinois Press, Urbana and Chicago)

Açıklama:

Yordam Kitap, Bertell Ollman'ın felsefe alanındaki öteki kitaplarını da belli bir sıraya göre yayınlayacak. Bu durumu göz önüne alan yazar, eserlerin Türkçe basımlarına girecek bölümleri yeniden düzenlemiştir. Yazarın isteği doğrultusunda, *Diyalektiğin Dansı'nın* İngilizcesinde yer alan bazı bölümler (öteki eserler yayınlandığında tekrar olacağı için) Türkçe basıma alınmamıştır.

DİVALEKTİĞİN DANSI

Marx'ın Yönteminde Adımlar

Bertell Ollman

İngilizceden Çeviren
Cenk Saraçoğlu

Yordam Kitap: 6 • **Diyalektiğin Dansı** Marx'ın Yönteminde Adımlar
Bertell Ollman • ISBN-9944-5688-7-2 • *Çeviri:* Cenk Saraçoğlu
Kitap Editörü: Nihat Ateş • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Şendoğan Yazıcı • *Birinci Basım:* Ekim 2006
İkinci Basım: Mart 2008 • *Üçüncü Basım:* Ekim 2011
Dördüncü Basım: Mart 20115
© Bertell Ollman, 2003 © Yordam Kitap, 2006

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
TEL: 0212 5650122 - 0212 5650255

felsefe

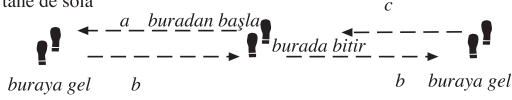
DİYALEKTİĞİN DANSI

Marx'ın Yönteminde Adımlar

Diyalektiğin Dansı

Adım 1: Çözümle

- Bir adım sola
- Sonra iki adım sağa
- Ve bir tane de sola

Kapitalist şimdideki bağlantıları ara!

Adım 2: Tarihselleştir

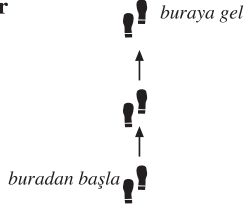
Bir adım geri

Bu bağlantıların geçmişteki en önemli olanının önköşullarını ara!

Adım 3: İleriyi Gör

İki adım ileri

Temel toplumsal ilişkileri geriden ileriye, şimdinin içinden, geleceğin için ve tasarla!

Adım 4: Ve Örgütle

Bir adım geriye
Bir sıçrayışta bitir
(Şimdi 'daha üst bir düzey'deyiz),
çözümlemeyi 'derinleştirmek' için
adımları tekrarla.

Böyle bir geleceğin önköşullarını şimdide ara ve politik stratejini geliştirmek için onları kullan!

“Olduğu yerde donup kalmış koşulları, kendi
şarkıları eşliğinde dans etmeye zorlamalıyız.”

Karl Marx

“Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş”

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü	11
GİRİŞ	
MARKSİZM, İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
DİYALEKTİĞİN ANLAMI	27
İKİNCİ BÖLÜM	
DİYALEKTİĞİ ÇALIŞTIRMAK: MARX'IN YÖNTEMİNDE SOYUTLAMA SÜRECİ	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TARİHİ GERİYE DOĞRU İNCELEMELER: MARX'IN MATERİYALİST TARİH ANLAYIŞININ İHMAL EDİLEN BİR ÖZELLİĞİ	135
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
MARKSİZM VE SİYASET BİLİMİ: MARX'IN YÖNTEMİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMAYA BAŞLANGIÇ	154
BEŞİNCİ BÖLÜM	
NEDEN DİYALEKTİK? NEDEN ŞİMDİ? VEYA KAPİTALİST BUGÜN İÇİNDE KOMÜNİST GELECEĞİ NASIL ÇALIŞMALI?	189
ALTINCI BÖLÜM	
MARX'IN SOYUTLAMA SÜRECİ İŞİĞİNDE ELEŞTİREL GERÇEKÇİLİK	213
YEDİNCİ BÖLÜM	
MARX'IN DİYALEKTİK YÖNTEMİ BİR SERGİLEME TARZI OLMAKTAN DAHA FAZLA BİR ŞEYDİR: SİSTEMATİK DİYALEKTİK'İN BİR ELEŞTİRİSİ	229
KAYNAKÇA	247
DİZİN	255

Çevirenin Önsözü

Cenk Saraçoğlu

Marx'ın teorisi üzerine yazılanları, bu konuda yapılan tartışmaları tam anlamıyla anlamak için öncelikle bizzat Marx'ın klasik eserlerinde yazdıklarını okumak bir zorunluluktur. Bu yapıldıktan sonra ancak Marx üzerine yapılan tartışmaları, onun teorisini toplumsalın farklı alanlarında uygulamaya veya açıklamaya yönelik çalışmalarını okumak Marx'ın kendi yazdıklarına yönelik kavrayışımızı pekiştirir, sağlamlaştırır. Öte yandan Marksist yöntem üzerine üretilmiş bazı müstesna çalışmalar da vardır ki bizi Marx'ın klasik eserlerini yeniden ve yeniden okumaya ve Marksizm üzerine en baştan bir kez daha düşünmeye davet eder. *Diyalektiğin Dansı* böyle bir çalışma. Eğer Marksizm üzerine yazılanları okumak için Marx'ın kendi yazdıkları bir öncelik taşıyorsa, Marx'ın yazdıklarını yeniden okumak için de *Diyalektiğin Dansı*'nın böyle bir öncelik taşıyama aday olduğunu söyleyebiliriz.

Diyalektiğin Dansı temel olarak Marx'ın yöntemini kurarken “kafasını nasıl çalıştırdığını” anlamaya, sergilemeye çalışıyor. Yani Marx'ın kitaplarında ve özellikle de *Kapital*'de ortaya koyduğu kapitalizm analizine ulaşırken düşüncesinin ne tür işlemler yaptığını, hangi uğraklardan geçtiğini bize anlatıyor. Marx'ın temel araştırma nesnesi kapitalizmin nasıl işlediği, nereden geldiği ve nereye yönelmiştir. Son derece karmaşık ilişkilerle yüklü bir sistem olarak kapitalizmin kapsamlı bir kavrayışına salt onun yüzeydeki görüntülerini betimleyerek ulaşmak mümkün değildir. Bu yüzden diyor Ollman, Marx içsel ilişkiler felsefesine dayalı diyalektik bir yöntem kullanmak ve bu yönteme özgü soyutlama sürecini işler kılmak suretiyle kapitalist bütünlüğün en önemli ve en kritik görünüşlerini mercek altına alır ve bunlardan yola çıkarak kapitalizmin temel

mekanizmalarının üzerindeki örtüyü açmaya çalışır. Böylelikle ortaya çıkan analiz kapitalizmin kendisi gibi komplekstir ve derinlemesine incelenmeye muhtaçtır. Ollman'ın yaptığı şey de budur: Marx'ın kapitalizm analizini bir bilgi nesnesi olarak görerek, onun inceliklerini ortaya çıkarmak. Marx kapitalizmi incelerken hangi araçlara başvuruyorsa Ollman da Marx'ın kapitalizm üzerine yazdıklarını incelerken aynı araçlara başvuruyor; yani Marx'ın yazdıklarını belirli bir kapsamda, genellik düzeyinde ve belirli bir konumlanma noktasından soyutluyor. Kısaca Ollman'ın yaptığı Marx'ın soyutlamalarının soyutlamasıdır. Eğer Marx kapitalizmi incelerken önce somut kapitalist bütünlükten başlayıp, onun soyut analizine ilerliyor ve buradan da geri dönerek yeniden somut kapitalizmi zihninde yeniden inşa ediyorsa, Ollman'ın yaptığı şey de somut Marksist külliyatı inceleyip, buradan Marx'ın nasıl akıl yürüttüğünü görebileceği soyut bir düzleme gitmek ve buradan edindiği içgörüyü de geri somuta, yani Marx'ın yazdıklarına dönmek ve onu kafasından yeniden inşa etmektir.

Kısacası Ollman, Marx'ın düşünsel dünyasının Marksist bir analizini yapıyor. Marx kapitalizmi, Ollman da Marx'ın kendisini diyalektiğe başvurarak analiz etmeye çalışıyor. Birisi kapitalizmi anlamak diğeri de Marx'ı anlamak adına diyalektiğin dansındaki adımları takip ediyor.

Eylül 2006

GİRİŞ

MARKSİZM, İKİ ŞEHİRİN HİKÂYESİ

1

Karl Marx ve Friedrich Engels'in fikirlerinin bütünü olarak anlaşılan Marksizm, aslında bize iki şehrin hikâyesini anlatır. Birinci şehirde özgürlüğün barındığı düşünülür ama durum hiç de öyle değildir. İkinci şehir ise gerçekten de özgürlüklerin cömertçe sunulduğu bir yerdir ama bu şehrin nerede olduğunu ve oraya nasıl ulaşılacağını pek az insan bilir. Birinci şehre "kapitalizm" ismi verilmiştir. Pek çok insanın içerisindeki kurumları özgürlüğün cisimleşmiş halleri olarak gördükleri bu şehirde aslında özgürlük namına hiçbir şey yoktur. Burada her şeyin bir bedeli vardır ve bu bedel çoğunlukla bunlara muhtaç kimselerin ödeyebileceğinden çok daha fazladır. Bu şehrin sakinlerinin pek çoğu için "özgürlük" bir türlü erişemedikleri nesnelere erişebilmek için birbirleriyle rekabet etme serbestisine sahip olmaktır. O kadar "özgürdürler" ki, kimse onları bu nesnelere elde etmek için rekabet etmekten ve bir gün kendilerinin (veya çocuklarının) bunları elde etmeyi başaracağını ummaktan alı koymaz.

Öyküsü anlatılan diğer şehre ise "komünizm" ismi verilmiştir. Bu şehrin sakinleri, insan olmaktan gelen potansiyellerini barış ve kardeşlik içinde geliştirme özgürlüğünün tadını çıkarırlar. Onların özgürlüğü, kapitalizmde olduğu gibi sahip olamayacakları şeyleri arzu etme özgürlüğü değil, gerçekten istedikleri şeyi yapma ve istedikleri gibi olma özgürlüğüdür.

Bu şehir haritada bulamazsınız, çünkü bugüne kadar hep birinci şehrin karaltısı altında kalmıştır. Aslında bu şehir, birinci şehrin yıkıntılarının üzerinden yükselebilecek olan şehirdir. Birinci şehir barındırdığı koşullar ve olanaklarla aslında ikinci şehre gebedir. İkinci şehrin temelleri ancak ve ancak birinci şehirde yaşayan insanların kendi hükümdarlarını alaşağı etmesi ve bununla birlikte şehirdeki hayatı düzenleyen kuralları da ortadan kaldırmasıyla atılabilecektir. Birinci şehrin hükümdarları kapitalistler, yani üretim, bölüşüm ve mübadele araçlarının mülkiyetine ve kontrolüne sahip olanlardır. Bunlar, şehri temel olarak kâr maksimizasyonu ilkesine dayanarak yönetirler. Ancak mikrofonlarla sesinizi duyurabileceğiniz bu şehirde kapitalistler, mikrofonlar üzerindeki iktidarlarını kullanıp “komünizm” denilen şeyin birkaç az gelişmiş ülkede denenip başarısız olduğu teranesini tekrarlayıp durarak komünizmi sıkı sıkı saklanan bir sır haline getirmeyi başarmışlardır. Amaç “ikinci şehrin” aslında özgürlüğün gerçek mekânı olduğu gerçeğini kimsenin öğrenmemesini sağlamaktır.

Şüphesiz, Marksizmde bu iki şehrin hikâyesine sığmayan daha pek çok şey vardır. Fakat bu hikâye, Marx’ın temel araştırma konusunun bütünleşik doğasını vurgulamaya yardımcı olması açısından önemli. Marx’ın incelediği konu ne tek başına kapitalizm, ne tek başına komünizm ne de tek başına tarihtir; Marx’ın temel meselesi tüm bunlar arasındaki içsel ilişkilerdir. Marx, komünizmin henüz gerçekleşmemiş bir potansiyel olarak kapitalizm içinde nasıl bir evrime uğradığını araştırır; *bu* evrimin kapitalizmin en erken zamanlarından hâlâ önümüzde duran geleceğe uzanan tarihine odaklanır. Marx’ın tam olarak neyi incelemek istediğini idrak edememiş Marksizme yakın veya uzak pek çok yazar, onun düşünsel birikiminin nasıl niteleneceğini belirlemede epey zorlanır. Örneğin, bazı yazarlar Marx’ın kapitalizmin nasıl işlediğine dair betimlemelerine ve açıklamalarına bakarak, Marksizmi bir bilim olarak düşünürler. Kapitalizm içerisindeki aksaklıkları sergileyişine bakanlar

içinse Marksizm, özünde bir kapitalizm eleştirisidir. Kapitalizm içindeki komünizm potansiyelini vurgulamasına ve gelecekteki komünist toplumun neye benzeyeceğini genel hatlarıyla ortaya sermesine bakarak Marx'ı düşbaz (*visionary*) diye niteleyenler de olmuştur ve Marx'ın bizi içinde bulunduğumuz noktadan daha ileriye taşıyabilecek bir siyasi stratejinin savunucusu olmasına ve Lenin'in "Ne Yapmalı?" sorusunu daima bilincinin bir yerlerinde gizli gizli taşımasına bakanlarsa, Marksizmi devrimin nasıl yapılacağına öğretisi olarak görmek istemişlerdir.

Marksizme yakıştırılan bilim, eleştiri, tasarım (*vision*) ve devrim stratejisi gibi nitelermeler genellikle birbirlerinden tamamen ayrı şeyler gibi düşünülmüştür. Marksizmin bazı yorumcuları bunların bir veya ikisini vurgularken diğer nitelikleri dışarıda bırakır, onları önemsiz görür. Bu yorumcular arasından tüm bu nitelermelerin mantıksal olarak birbirleriyle bağdaşmayacağını söyleyenler ve tüm bunların bir aradalığını vesile sayarak Marx'ı tutarsızlıkla itham edenler bile çıkmıştır. Ne var ki, Marx'ın yazılarında bu saydığım dört niteliğin hepsinin de çok önemli olduğunu gösteren öğeler son derece açık ve çarpıcıdır. Üstelik bu boyutlar birbirlerine o kadar bağlıdır ve öylesine iç içe geçmişlerdir ki, birini diğerinden tamamen ayırmak son derece zordur. Bu yüzden de Marksizmi bu dört niteliğin, -bilimin, eleştirinin, tasarımın ve devrim reçetesinin- alışılmamış ve belki de biricik kombinasyonu ve böylelikle Marx'ın kendisini de her biri diğerini besleyen, büyüten dört niteliğin sahibi; yani aynı anda bir bilim insanı, bir muhalif, bir düşbaz ve bir devrimci olarak düşünmekte bir sakınca görmüyorum.

"Bu nasıl mümkün olabilir?" Bu durum elbette böyle bir sorunun yanıtlanmasını gerektiriyor. Birbirlerinden tamamen ayrıymış gibi gözükken bu dört özellik nasıl harmanlanmıştır? Benim iddia ettiğim şekliyle Marx'ın aynı zamanda hem bilimsel, hem eleştirel, hem düşsel hem de devrimci teoriler inşa etmesini mümkün kılan şey nedir? İki şehrin hikâyesine geri dö-

nersek, diğ er bir deyiş le, Marx'ın kapitalizmin içinde komünizmi keş fetmesini mümkün kı lan şey nedir ve Marx'ın düş üncesi nasıl hem kapitalizmin bir eleştirisi hem de onu ortadan kaldırmanın bir reç etesi olabilir? Her bilimin temelinde birtakım ilişkileri, özellikle de ilk bakış ta çok net olmayan ilişkileri aç ığ a çık armak yatar ve Marx'ın kapitalizm üzerine ç alış malarında yapt ığı şey de varolanın ne olduğ u, ne olabileceğ i, ne olmaması gerektiğ i ve onun hakkında ne yapılabileceğ i arasındaki ilk bakış ta net olmayan ilişkileri aç ığ a çık armaktır. Tüm bu ilişkiler mevcut olmasaydı elbette Marx bunlardan söz edemezdi; fakat kapitalizm üzerine ç alış an çoğ u düş ünür sadece görüntülerle (ki bu görüntüler hatalı bir şekilde olgular olarak nitelenir) ilgilenirken Marx'ın tüm bu gizil ilişkilere vakıf olmasını sağ layan şey onun diyalektik yöntemidir. Diğ er pek çok düş ünür zihindeki parç a parç a algıları birbirinden ayırmaya razı olurken, Marx'ın tüm bunları birbirine sıkı sıkı bağ lamasını sadece olanaklı değ il aynı zamanda zorunlu da kı lan şey diyalektiktir ve özellikle de Marx'ın diyalektiğ idir.

2

Diyalektik, insanoğ lu bu gezegende ilk ortaya çıkt ığından beri çeş itli biçimleriyle varolagelmiştir; ç ünkü insanoğ lunun yaş amı her zaman önemli değ iş im ve etkileş im öđ eleri barındırır. Keza çevre, bir bütün olarak alınd ığında, içinde olup bitenler üstünde her zaman kaçınılmaz bir sınırlayıcılığ a ve belirleyiciliğ e sahip olmuştur ve “bugün” dediğ imiz an veya zaman dilimi “dün” varolanın iç inden, onun olasılık ve olanaklarını da iç erecek; aynı şekilde “yarın” olacakları ve olabilecekleri de belirleyecek şekilde, ortaya çı kmıştır. İnsanlar da bu durumun yaş amlarındaki olumlu etkilerini artırmak, zararlı etkilerini de en aza indirmek amacıyla yaşadıkları dünyada neler olup bittiğ ine ve özellikle de değ iş imin ve etkileş imin sürekliliğ ine, herhangi bir sistemin bileş enleri üzerindeki etkisine (bir sis-